

A TELEPÍTÉSI KÉRDÉS

I.

A TELEPÍTÉS PÉNZÜGYI LEHETŐSÉGEI

A FÖLDBIRTOKPOLITIKA különböző műveleteinek értéke, egyéb feltételektől eltekintve, attól függ, hogy mennyiben sikerül a rendelkezésre álló pénzügyi lehetőségekkel összhangba hozni. Általában a földbirtokviszonyokba való mesterséges beavatkozás több-kevesebb áldozatot követel, aszerint hogy milyen megoldási módokatokról van szó, milyen a végrehajtás tempója, a mezőgazdaság prosperitása, a pénzpiac helyzete stb. Feltétlenül a legelőnyösebb minden tekintetben, ha a birtokpolitikai műveletek alaposan átgondolt, célirányos tervek alapján hosszabb idő alatt valósulnak meg. A birtokpolitika azonban többnyire évszázados hagyományokat érint, hosszú történelmi fejlődésen átment viszonyokba nyúl bele s ezzel felkelti a konzervatív körök ellenállását még akkor is, ha egyébként a legméréseltebb eszközökkel dolgozik és csupán a természetes fejlődés nemzeti vagy szociális szempontok által indokolt irányítására szorítkozik. Ezért ritka eset, hogy olyan országban, ahol a felsőbb történelmi osztályok felfogása érvényesül a politikai élet vezetésében, a birtokviszonyoknak akár szelíd befolyásolására is komoly hajlandóság mutatkozzék a kormány részéről, még ha a birtokpolitikai reformnak többi lényeges feltételei nem is hiányoznak. Nem mindennapi példa a finn agráralkotmány fejlődése, amelynek folyamán a földbirtok teljes demokratizálódása két évszázadon át követett céltudatos birtokpolitikával ment végbe. Gyakran azonban a birtokelaprózódás folyamata nem tart lépést a gazdasági, társadalmi és szociális fejlődéssel, ami azután könnyen rövid időre szorított, erőszakos, elsiertett és rosszul megalapozott reformokra vezethet.

A múltat illetőleg: a török utáni időkben túlnyomólag idegen elemekkel folytatott állami telepítésekről megemlítjük, hogy ezek a kincstár óriási megterhelésével jártak, mert csak messze menő kedvezmények biztosításával sikerült a bécsi kormányok által kitűzött célnak megfelelő telepésekkel benépesíteni az ország déli részeit. A telepek felszerelése és a bevándorolt telepések gondozása a legapróbb részletekre is kiterjedt. Bánát és Bácska sváb falvai — az évtizedek során — szinte a földből nőttek ki, templommal, iskolával és egyéb középületekkel bőségesen ellátva. Az új lakóknak semmire nem volt gondjuk: teljesen kész, bebútorozott családi házzal és minden szükséges gazdasági épülettel, bőséges élő és holt leltárral felszerelt, elegendő és jó termőföldet magábfoglaló kisbirtokokba ültek be. Az első esztendőben vetőmagot, a család ellátására szükséges élelmiszereket és némi forgótőkét is kaptak a telepések, nem is szólva a sokféle közvetlen és közvetett kedvezményről, mint a 6—10 évi adóelengedés, az elsőszülött fiúgyermek katonamentessége, a katonabeszállásolás alóli men-

tesség, ingyen lelkész, tanító, orvos, stb. A különböző számítások megegyeznek abban, hogy egy-egy külföldi telepes család 4—500 forint kiadásába került az államnak, ami óriási összeg volt abban az időben, amikor egy hold jó termőföld ára 5—6 forintot tett ki. A telepítéssel kapcsolatos költségek kizárólag a kincstár terhére mentek s túlnyomólag Magyarország többi részének adójövedelmeiből, valamint az „új szerzeményi“ birtokok egy részének eladásából kerültek ki.

A telepítések finanszírozásának és a telepesek támogatásának ez a költséges módja nagyon igénybevette az állampénztárt, úgyhogy a XIX. században az állami telepítések tempója már lényegesen alábbhagyott és sokkal kevésbé bőkezű áldozatkészséggel folyt tovább. A kiegyezést követő nemzeti kormányok telepítési politikája pedig csak paródiája volt a réginek, úgy terjedelem, mint anyagi megalapozottság dolgában. Az Alföld félbemaradt betelepítése ebben az időben csak foltozgatásban jutott kifejezésre főleg a déli megyékben fekvő kincstári birtokokon, inkább fiskális, mint birtokpolitikai vagy népesedéspolitikai megfontolástól vezetve. A nemzeti szempont is csak három évtized múlva kezd előtérbe nyomulni. Mivel a kormánynak nem volt határozott és tervszerű telepítési politikája — mat 1894-ig elmulasztott telepítési törvényt alkotni —, a pénzügyminiszter által a kincstári birtokokon létesített telepítések pénzügyi megoldása is magán hordta az ötletszerűség jellegét. A 40-es években Csanád, Arad, és Torontál megyék területén dohánykertészekkel telepített községek 1873-ig haszonbérleti szerződés alapján állottak és eltekintve a gyakori elemi csapások okozta hátralékoktól, eléggé meg is erősödtek. A válságot az 1873. évi XXII. törvénycikk idézte fel, amely kimondta a kincstári telepek megváltását. A pénzügyi kormányt a telepesekkel szemben a törvény különben sem nagyon szociális rendelkezéseinek végrehajtásában rideg fiskális szempontok vezették és kevésbé a telepes községek virágzásának előmozdítása, mint követeléseinek mielőbbi behajtása volt a célja. A törvény felhatalmazta a pénzügyminisztert, hogy a telepesek számára kölcsönt eszközöljön ki egy vagy több pénzintézettől, de már az indokolásban hangsúlyozta, hogy a kölcsönért az állam jóállást nem vállal és általában az egész pénzügyi műveletnek „az államot vagyoniilag terhelő közbenjárás kizárásával“ kell történnie. A kincstár azonban elmulasztotta a kölcsön felvételét, de elmulasztotta az örök adásvételi szerződésnek időben való megkötését is és a telepeseket éveken keresztül bizonytalanságban tartotta kötelezettségeik mértékét és teljesítését illetőleg. Ezen idő alatt gyűlt a hátralék, mely a 80-as évek elején 22 telepes községben közel 8 millió forintot tett ki. Az 5—6 év után megkötött szerződés egyszerre óriási terhet rakott a telepesek vállaira, mert a saját hibájukon kívül felhalmozódott hátralék után késedelmi kamatot és különböző eljárási illetékeket is felszámított a kincstár. A per és végrehajtás tömegével indult a boldogtalan telepesek ellen, úgyhogy az aradi járásbíróság csak pótbírák alkalmazásával tudta a rengeteg peres ügyet letárgyalni. A telepesek hiába fizettek, a sokféle mellékköltség mindent felemésztett és a terhek csökkenés helyett folyton szaporodtak. Bár a kincstári földek váltság-ára, a korábbi haszonbér húszszorosának megfelelően, magasnak nem volt mondható,

az állam mintegy 35%-kal többet számított és a rengeteg egyéb költséggel együtt a kezdődő mezőgazdasági dekonjunktúra mellett a telepések részére elviselhetetlen kötelezettséget jelentett. A törvény előtt a telepés földek átlagos haszonbéré 5.22 forintot tett ki, míg a megváltás után a 80-as évek elején adókkal, késedelmi kamatokkal és a 10 évre elosztott hátralékok részleteivel együtt minden katasztrális holdat 25.27 forint évi szolgáltatás terhelt. Hosszú évekig, 22 éves törlesztési időt alapulvéve, 8% annuitást kellett a telepéseknek fizetni és csak a 90-es évek elején sikerült a törlesztési idő meghosszabbítására és ezzel az évi annuitás csökkentésére rábírní a kormányt. A fiskus merev magatartása rengeteg elégedetlenség forrásává vált és a kincstári telepeken annyira elmérgesítette a helyzetet, hogy azt még évtizedek múlva sem lehetett nyugvópontonra juttatni.

Az 1894. évi telepítési törvény sem hozott számottevő változást a telepítés pénzügyi lebonyolításában. Ezen törvény alapján kizárólag állami telepek jöttek létre, bár a törvényhozó a magántevékenység bekapcsolódására is számított. Hiába volt azonban az 1897. évi XXXII. törvénycikk, mely lehetővé tette, hogy szemben a becsérték legfeljebb 50%-áig terjedhető záloglevelés kölcsönökkel, ezután a pénzintézetek telepítvényi birtokokra a becsérték 75%-áig jelzálogos kötvénykölcsönöket folyósíthassanak, a magántelepítés ügyét ez egy lépéssel sem vitte előre, ellenben annál hatalmasabb ösztönzést adott a mobil tőkének a sokkal kényelmesebb és jövedelmezőbb parcellázási üzlet felkarolására. Az állami telepítések a törvényben alkotott Országos Telepítési Alap terhére történtek. A törvény értelmében az alap 6 millió koronát kap a telepítés lebonyolítására, azonban nem egy összegben, hanem csak fokozatosan és oly mértékben, amint a vízszabályozó társulatoknak, Szeged városának és az árvízszújtotta szegedieknek kölcsönei az állampénztárba befolyanak. Ez nyilvánvalóan nagyon bizonytalan pénzügyi bázisa volt a telepítésnek és mivel a remélt összegek tényleg nem folytak be rendszeresen, így a telepítési alap sem tudott feladatának megfelelni. Ha a pénzügyminiszter pénztári készleteiből évenként megismétlődő kölcsönt nem ad, a különben is nagyon vontatottan megindult telepítési akció már az új század első éveiben megakad. A telepítési alap pénzkészletét a földművelésügyi kormány birtokvásárlásra, telepés házak építésére, talajjavításra, különböző középületek építésére és a telepések gondozására fordította. Kezdetben a telepéseknek 400 forintos házépítési kölcsönt adott, később a telepés házakat teljesen felépítve bocsátotta a telepések rendelkezésére. A törlesztési idő 50 esztendő tette ki a délvidéki telepeknél 4%-os, az erdélyrésziéknél 3, illetve 2% kamattal. Az évi törlesztéseknek egy katasztrális holdra eső hányada 5.89—18.62 korona között változott, míg ugyanez a munkástelephelyek után 6.52—9.08 koronára rúgott.

Bár az 1894. évi törvény alapján végrehajtott telepítések a pénzügyi lebonyolítás szempontjából is bizonyos haladást jelentettek a korábbi telepítésekkel szemben, mégis már az első évek tapasztalatai után bebizonyosodott, hogy ez a törvény sem alkalmas nemzeti, birtokpolitikai és szociális érdekeink által sürgetett nagyvonalú telepítési politika folytatására. Különösen a pénzügyi eszközök elégtelensége és bizonytalan-

sága akasztotta meg a törvény által különben is szűkreszabott keretek teljes kitöltését. Darányi Ignác földművelésügyi miniszter tehát elsősorban komoly pénzügyi bázist akart biztosítani, amikor az áldatlan politikai viszonyok miatt nemzetünk szerencsétlenségére félretett törvényjavaslatában 12 év alatt 120 millió koronával akarta telepítési programját megvalósítani. Ezen összeg fedezetére a pénzügyminiszter által legfeljebb 4%-os kamatozású adómentes járadékkötvények szolgáltak volna. Külön telepítési alapot tervezett a telepítések során felmerült különböző kiadások, mint az ingatlanok vásárlása, telepes házak és gazdasági épületek emelésére szolgáló kölcsön, talajjavítások, középületek építése, vízrendezési munkálatok, továbbá a régi kincstári telepek rendezésének, valamint a telepek előkészítésével, létesítésével, rendezésével, fenntartásával és fejlesztésével járó kiadások stb. fedezetére. A pénzügyi megoldás súlypontját a javaslat a járadékrendszerre helyezte, mely akkor már 20 éven át a keletporoszországi telepítések lebonyolításának legfontosabb eszköze volt. A Darányi-féle javaslat értelmében a járadéktelek becsértékének 75%-a erejéig kibocsátott kamatozó és sorsolás útján visszaváltandó óvadékképes járadékkötvényekkel történt volna a telepítés finanszírozása és a járadékkel az évi járadék 20, illetve 25-szörös összegével meg is válthatta volna a birtokot. Kétségtelenül a javaslatnak alaposan kidolgozott, részleteiben is rugalmas és modem elveken felépült pénzügyi rendelkezései minden előző kísérletnél nagyobb lendülettel vitték volna előbbre a telepítés ügyét.

Földbirtokpolitikánk következő állomása — eltekintve az Altruista Bank parcellázási tevékenységétől — az 1920. évi földbirtokrefonn, mely a járadékbirtokok alakítását megengedte ugyan, a telepítés kérdését azonban teljesen figyelmen kívül hagyta. De nem kevésbé a pénzügyi megoldást is. Az 1928. évi XLI. törvénycikk csak egyoldalúan a megváltást szenvedett földbirtokosok kártalanításáról gondoskodott, — ami nagyrészen sikerült is — a juttatónak százezreinek nagyon bonyolult problémája azonban még ma is függőben van. Tudvalévóan a svéd gyufatröszt (Stab) a magyar gyufagyártás 50 esztendőre szóló monopóliuma ellenében átvette a földreform finanszírozására kibocsátott kötvényeket, 36 millió dollár (205 millió pengő) értékben. Ezen összeg fedezetére 450 ezer katasztrális hold vagyonszállásföld és a négy altruista pénzintézet egyetemleges kötelezettsége szolgál. A juttatónak terhére megállapított válságár a kataszteri tiszta jövedelem minden koronája után 60 pengő. A törlesztés 50 éven át 5%-kal történik. A svéd gyufakölcsönből lehetővé vált a megváltást szenvedettek kártalanítása, mégpedig azok részére, akik megelégedtek a megváltási ár kétharmadával, készpénzben, míg a többiek, akik a teljes megváltási összeghez ragaszkodnak, földjük ellenértékét a földhözjuttatottaktól követelhetik. A megváltást szenvedett földbirtokosok és a juttatónak közön fennálló tartozások és követelések kiegyenlítését a Földbirtokreform Pénzügyi Lebonyolítására Alakult Szövetkezet végzi.

Az egyetlen telepítés, mely az 1920. évi XXXVI. törvénycikkben alkotón Országos Földbirtokrendező Alap terhére történt, a felsőiregi volt, amelynek határában fekvő Muth-pusztára 1930-ban 80 jászárók-

szállási család költözött. Ez a telepítés, amelyről már megemlékeztünk a Szemle hasábjain,¹ iskolapéldája a tervszerűtlen és levegőre épített alkotásoknak, amelyet tulajdonképpen csupa jószándék hozott létre, de bizony nagyon meglátszik rajta, hogy hiányzanak a telepítésekkel kapcsolatos sokféle teendő rendezésére alkalmas törvényes rendelkezések. Ami a pénzügyi lebonyolítást illeti, voltaképpen a földbirtok-reform komplexumába tartozik, az átdepedéssel és az új otthon alapításával összefüggő különböző műveletek finanszírozása azonban a legkülönbözőbb, ötletszerűen felmerült forrásokból történt. Erre, valamint a telepesek által vállalt terhek sokféleségére és mértékére nézve a Magyar Földhitelintézet nemrégén kiadott jelentése tájékoztató. Eszerint egy 10 holdas telepesnek, csupán az eddig ismert terheket figyelembevéve, évenként a következő kötelezettséggel kell számolni.

1. 10 hold vagyonváltságföld vételára 10.800 P; fizetendő 52 év alatt 5,4% mellett évi annuitás	632,90 P
2. Lakóházépítésre 1.500.— P FAKSZ kölcsönt véve alapul, mely 20 év alatt 4%-os kamattal megtérítendő, egy-évi annuitás	110,25 P
3. A kat. tiszta jövedelem nélküli területek és a major átvételi értéke 200.000 P, amelyből 1 holdra esik 180 P, 10 kat. holdra tehát 1.800 P, mely 52 év alatt 5,4% kamattal térítendő meg; 10 hold telephely után az évi annuitás tehát	105,48 P
4. A földművelésügyi miniszter által engedélyezett 50.000 P kamatmentes kölcsönből, mely 20 év alatt visszafizetendő, egy-egy telepes által igénybevett 400 P törlesztése.....	20,— P
5. A telepesek által átvett gazdasági termények értéke 32.000 P, ebből 10 holdra eső rész 345,90 P, melynek 52 év alatt 5,4% kamattal törlesztendő évi annuitása.....	20,27 P
6. A telepesek átvállaltak a vagyonváltsági járadékokból 3.000 pengőt, melyből 10 holdra eső rész 27,30 P, ennek 52 év alatt 5,4% mellett törlesztendő évi annuitása	1,59 P
7. A római katolikus lelkész javadalom részére megvett 20 kat. hold telephelyből egy 10 holdas telepesre eső évi törlesztés	20,09 P
8. Az átköltözködéssel járó s az államkincstár által fizetett 18.000 P vasúti költségből 10 holdra eső 169,81 P évi törlesztése 52 év alatt 5,4% mellett	9,95 P
9. Különböző adóteher 10 kat. hold elsőosztályú föld után kb.	150,— P
	<u>1.070,53 P</u>

Egy 10 kát. holdas telepesnek tehát évenként 1070,53 pengőt kellene fizetni, ami kát. holdanként 107,05 pengő évi kötelezettségnek felel meg. Összehasonlításként megemlíthetjük egy régi Darányi-féle délvidéki 24 holdas kitűnő minőségű telephely után fizetendő évi szolgáltatás összegét, mely 50 esztendőre elosztva évenként 323 koronát, vagyis holdanként 13,45 koronát tett ki.

A KORMÁNYPROGRAMMÁ LETT telepítési politika pénzügyi előfeltételeinek megteremtése az ország és nemzetközi pénzpiac mai helyzete mellett a legfontosabb, bár legnehezebb feladatok közé tartozik. A múltban a mezőgazdaság kedvezőbb jövedelmezőségi viszonyai között a föld és a szükséges tőke megszerzésének kérdése kb. egyforma súllyal esett latba, ma azonban a soha nem tapasztalt nagy birtokkínálat és alacsony földárak mellett a telepítések terjedelmét és minő-

¹ L. M. Sz. 1932. évi novemberi számát.

ségét majdnem kizárólag a pénzügyi eszközök előteremtésének lehetősége szabja meg. Az első kérdés tehát az, hogy milyen pénzforrások állnak rendelkezésre, amelyek igénybevételével egy megfelelő törvény alapján álló, tervszerű telepítési akció megindítható és csak másodlagos kérdés, hogy milyen telepítési módzatok mellett miként használtassék fel a meglévő tőke és milyen legyen a telepítés formája.

A fentiekből látjuk, hogy nálunk a kiegyezés óta csaknem kizárólag állami telepítések történtek. Hogy a telepítés állami feladat-e vagy sem, az elvi kérdés, amelynek behatóbb megvitatását most mellőzhetjük. Mindenesetre annyit megállapíthatunk, hogy bármilyen legyen is a megoldás, a mezőgazdasági telepítéshez fűződő igen nagy jelentőségű népesedés-politikai és szociális érdekek az állam messzemenő ingerenciáját követelik és alig hihető, hogy a vállalkozásaiban ma különösen óvatos és mindig gyors nyereségszerzésre törekvő magántőke nagyon igyekeznék a mindenféle, közérdekből szükséges megkötésekkel és korlátozásokkal terhes telepítési akcióba bekapcsolódni. Majdnem bizonyos, hogy nálunk belátható időig csak állami telepítés jöhet szóba, amelynek lebonyolításában csupán az altruista pénzintézetek részvételére lehet számítani.

Ilyen körülmények között természetesen az államra hárul elsősorban az a feladat, hogy a telepítési politika folytatásához szükséges és nem jelentéktelen anyagi eszközöket előteremtse. A legegyszerűbb volna az a megoldás, hogy a kormány évről-évre az állami költségvetésbe állítson be egy bizonyos — törvényben előre meghatározott — összeget, amelyet vagy külön telepítési alapba utal, vagy a lebonyolító intézet rendelkezésére bocsájt. Az ország mai pénzügyi helyzete mellett ez a legutósebbnek látszó út a legnehezebben járható és a legújabb telepítési törekvések megakadása is alighanem ezen a ponton keresendő. Mégsem lehet teljesen elutasítani ezt a módzatot, mert a telepítéssel egybekapcsolt nagy nemzetpolitikai feladatok megoldásához az állam ereje nem nélkülözhető, bár kétségtelen, hogy egymagában ebből a forrásból a telepítési akciót ma elkezdni sem lehet.

Más forrásokat kell tehát igénybevenni, olyanokat, amelyek eddig a számításból teljesen kimaradtak. Albrecht kir. herceg nagy figyelmet keltett telepítési tervében a földbirtokreform finanszírozására felvett svéd gyufakölcsönnek a transzferalapba utalt annuitásaiból kíván évepte 5 millió pengőt igénybe venni; Koós Zoltán a Magyar Gazdaszövetség telepítési ankétján tartott előadásában a telepítésekkel kapcsolatos földhitel forrásául jelölte meg egyrészt a pénzintézeteket, amelyek szívesen hajlandók lennének a birtokukba jutott adósföldeket kötvények vagy könyvadósság ellenében a telepítési akció rendelkezésére bocsátani, másrészt a külföldi tartozásainkat, amelyeknek évente kb. 100 millióra tehető és jelenleg nem transzferálható tényleges kamatszolgáltatásai és törlesztései a külföldi hitelezők beleegyezésével mintegy hosszúlejáratú külföldi kölcsön formájában volnának telepítési célokra felhasználhatók. A telepes gazdaságok felszereléséhez és berendezéséhez szükséges tőke előteremtése állami feladat lenne, mégpedig a közel jövőben az általános világhelyzet nyomása alatt nagy állami beruházásokra, illetve közmunkákra nyújtott — külföldi — hitelekből.

Ezekon kívül azonban vannak olyan hazai eredetű források is, amelyekből meríteni lehetne. Ezúttal csupán a legfontosabbakat nevezük meg. Ilyen az Országos Társadalombiztosító Intézet, a Magánalkalmazottak Biztosító Intézete és az elismert vállalati nyugdíjpénztárak, melyek évről-évre jelentékeny — kihelyezésre alkalmas — tőkék felett rendelkeznek. Az O. T. I. öregségi ágazatának évi feleslege cirka 15 millió pengő, amelyet eddig a betegségi ágazat deficitje emésztett fel. Ennek szanálása után azonban ezen összeg jelentékeny része még hosszú ideig különböző befektetésekre fordítható. 85 elismert vállalati nyugdíjpénztár van az országban, melyek tiszta vagyona 1932. év elején 105-5 millió pengőt tett ki; ebből 36-3 millió pengő volt ingatlanokba fektetve. Kétségtelen, hogy ezek nagy része fővárosi eredetű pénz, bár az O. T. I., M. A. B. I., sőt az elismert vállalati nyugdíjpénztárakhoz befizetett járulékok nem jelentéktelen részben vidékről származnak.

- 33 pénztézet nyugdíjpénztárának 50 milliós vagyonából 21 millió
- 6 szénbánya és téglagyár nyugdíjpénztárának 21 milliós vagyonából 8.5 millió
- 9 élelmiszer, sör-, szesz- és cukorgyár nyugdíjpénztárának 5.5 milliós vagyonából 0.74 millió
- 3 szövetkezet nyugdíjpénztárának 7 milliós vagyonából 2.6 millió

pengő majdnem kizárólag házbirtokokba van fektetve. A Társadalombiztosító és a nagyobb nyugdíjpénztárak az utóbbi években szinte versenyeztek abban, hogy egyik nagy bérházat a másik után vásárolták, vagy újakat építettek tartaléktőkéikből. A M. A. B. I. és O. T. I. pedig ezeken kívül milliós összegeket bocsátanak évenként a főváros rendelkezésére dunai hidak, városszéli munkásházak, valamint újabban a Tabán felépítésének céljaira. Nem vonjuk kétségbe ezen beruházások szükségességét, melyek amellet fővárosunkat szebbé és vonzóbbá is teszik. De ha a mezőgazdasági telepítés évtizedek óta elhanyagolt és igen széles néprétegek sorsára kiható problémája mellé állítjuk ezeket a befektetéseket, akkor a sorrendben találnunk kell valami hibát. Arra az esetleges ellenvetésre, hogy túlnyomórészt városi elemek pénzéről van szó, amelyekre elsősorban a városok tarthatnak igényt, könnyű válaszolni és emlékezetbe idézni a múltat, amikor a magyar főváros az egész ország pénzén lett naggyá és a vidék szolgáltatásaiból oda morzsák is alig jutottak vissza. Olyan nagy cél, mint a telepítés, amely — ma már mindenki által elismerten — legelmérgesedettebb agrárszociális és népesedési viszonyainkat hivatott megjavítani, nem lehet kicsinyes szempontok tárgya és feltétlenül meglehet találni — kevés jóakarat mellett is — azt a csatornát, amelyen ezeknek a pénzeknek legalább egy része minden különösebb kockázat nélkül a telepítés céljára folyhat. Ami a jövedelmezőséget illeti, ma már a bérház sem az az aranybánya, mint volt csak néhány évvel ezelőtt is és a nagy lakáskínálat mellett új bérházak építése pedig éppen nem mutatkozik nagyon jövedelmező befektetésnek.

Másik igen jelentékeny pénzforrás a magyar biztosító intézetek díjtartalékaiban áll rendelkezésre. Az országban működik 49 biztosító társaság, amelyek összes vagyona 400 milliót, díjtartaléka pedig 140

millió pengőt tesz ki. Egy biztosítási szakember szerint ennek az összegnek egyharmada könnyűszerrel volna különböző hasznos beruházásokra és így a telepítés céljára is fordítható, „csupán a díjtartalékok számításának és elhelyezésének mai rendszerét kellene revízió alá venni.“ A biztosításügy hasonló reformjára van szükség, mint aminőt Mussolini hajtott végre, aki a biztosításnak nagy nemzetgazdasági és szociális jelentőségét felismerve, a magánérdekeltségek ellenállása dacára megalkotta az Olasz Nemzeti Biztosítót — az Istituto Nazionale di Assicurazione Italiana-t —, amely eddig 1500 millió lírát szolgáltatott tartalékvagyonra terhére az olasz gazdasági életnek, s így a nagy olasz közmunkák és újjáépítő munkálatok legfőbb finanszírozója volt. A biztosításügy korszerű és szociális szempontok által vezetett reformjától függ az életbiztosítás népszerűsítése a földművelő lakosság körében. Ennek a jelentősége a telepítéssel kapcsolatos hitelműveletek lebonyolításában lenne. Belgiumban az ipari munkás családi házak építéséről szóló törvények, valamint az 1901. évi francia telepítési törvény az életbiztosítást is a pénzügyi lebonyolítás szolgálatába állítja. Ezúttal nincs hely ennek a nagyon figyelemreméltó kérdésnek részletes kifejtésére, de ha sikerülne széles néprétegekben az életbiztosítás iránt a bizalmat — amely ma teljesen hiányzik — felébreszteni, vagy a biztosításügy sokat vitatott államosításával vagy ehhez közelálló és a kisemberek érdekeit minden oldalról védő rendszabályokkal, ha továbbá ilyen előfeltételek mellett a különböző kárbiztosítások körébe a kisemberek vagyonának nagyobb részét — esetleg kötelezően — be lehetne kapcsolni és ha ilyenformán az akvizíciós költségek kiküszöbölhetők vagy minimumra csökkenthetők lennének, akkor az életbiztosítás olyan olcsóbbodására nyílnék kilátás, hogy érdemes lenne komolyan foglalkozni azzal a kérdéssel, miképpen volna lehetséges az életbiztosítást a különböző földbirtokpolitikai műveletek pénzügyi lebonyolítására felhasználni.

A fentiekből kitűnik, hogy még ma is vannak olyan rezervoárok, amelyekből a telepítési politika az állam anyagi képességeinek nagyobb megerőltetése nélkül meríthet. Az már részletkérdés, hogy ezeket a tőkét az állam milyen formában és milyen garanciák mellett veszi igénybe, hogy járadékkötvényeket bocsát-e ki, vagy más hitelműveletek útján jut a rendelkezésre álló tőkéhez. Tekintve, hogy nagyszabású és bonyolult pénzügyi tranzakciókról van szó, különleges hatáskörrel felruházott pénzügyi intézményekre van szükség. Az állam a különböző altruista pénzügyi intézmények között válogathat s így új telepítési bank alapítása felesleges, csupán arról kellene gondoskodni, hogy a pénzügyi lebonyolítás egysége biztosított és a telepítési törvény intenciói — esetleg merev pénzügyi megfontolásoktól vezetve — szem elől ne tévesztessenek.

Különösen fontos a meglévő anyagi eszközök célszerű és takarékos felhasználásának a kérdése. Olyan telepítési politikát szabad csak követni, amely sem a telepítő államot, sem a telepest nem állítja súlyos kötelezettségek elé, amely minél kevesebb tőke megmozdítását igényli és amellyel mégis alkalmas életrevaló telepek alkotására. Ennek a feltételnek kell irányadónak lenni a telepítés módjainak megválasztásában is. Újabban több oldalról emlegették

a járadékbirtok rendszerét abban a formájában, ahogy Darányi telepítési javaslata akarta kodifikálni. A járadékbirtok kétségtelenül olyan intézmény, mely a telepítés sokoldalú követelményének a legjobban megfelel, kétséges azonban, hogy eredeti alakjában ma alkalmazható-e. A járadékbirtok ugyan nagyon előnyös megoldás a telepes szempontjából, mert a törlesztés és örökbérleti rendszer összes előnyeit egyesíti azok hátrányai nélkül, jó funkcionálásához azonban rendezett pénzügyi és állandóbb jövedelmezőségi viszonyokra van szükség. Már eleve le kell mondani — legalább egyelőre — az igénybeveendő földbirtokok tulajdonosainak olyan kielégítéséről, mint az a múltban készpénzzel, vagy a németországi telepítések esetében biztosan értékesíthető járadékkötvényekkel történt, éppen a kötvények forgalombahozatalának nehézségei miatt. Mivel az alacsony földárakban jelentkező konjunktúra kihasználása a gyenge anyagi erővel rendelkező telepesek javára a járadékrendszerben adva van, annak valamilyen formában való alkalmazásáról gondoskodni kellene. Átmenetileg számolni kell azonban a járadékkötvények tulajdonosainak a legminimálisabb kamatozáson kívül azzal az eshetőséggel is, hogy a nagyon mérsékelt megállapított évi járadék dacára is igen lassú lesz a kötvények visszaváltása.

Voltaképpen nem azon van a hangsúly, hogy a telepítések pénzügyi lebonyolítására szolgáló intézményt járadékbirtoknak hívják-e vagy sem» hanem olyan megoldáson, mely a mai rendkívüli és folyton fluktuáló viszonyok között elegendő rugalmassággal bír és úgy a föld tulajdonosára, mint a telepesre nézve a legkevesebb érdeksérelemmel jár. Abból kell kiindulni, hogy a mezőgazdasági üzem ma a legracionálisabb gazdálkodás mellett is legfeljebb a jövedelmezőség határán mozog, rosszabb években pedig ráfizetéssel dolgozik és a legszerényebb munkadíjat is alig biztosítja. Egyelőre tehát nem nagyon lehet szó arról, hogy a telepes tőketörlesztésre, vagy, járadékos megoldás mellett, a járadék megváltására gondolhasson. A telepes évi szolgáltatása csak a legminimálisabb lehet és semmiesetre sem több, mint amennyit családja megélhetéséhez szükségeseken felül nélkülözhet. Ez a *conditio sine qua non*-ja a telepítés sikerének, mert ellenkező esetben a biztos kudarc elkerülhetetlen. Az már későbbi kérdés, hogy az évi szolgáltatás, járadék, haszonbér vagy annuitás legyen-e, bár a lehetőség szerint olyan megoldásra kell törekedni, mely a telepest a birtok tulajdonához segíti.

Figyelemmel a fizetőeszközök megszerzésének nehézségeire, a gyakorlatban a természetbeni szolgáltatás látszik a legcélravezetőbbnek. Kényszerhelyzettel állunk szemben s így nem lehet elutasítani a kezdetlegesebb teljesítési formákhoz való visszatérést sem. Ma már ismét mindgyakrabban előfordul a föld használati díjának meghatározott terménymennyiségben, vagy a nyershozam bizonyos hányadában való megállapítása. Sőt újabban nagybirtokos részről vannak olyan törekvések, amelyek tulajdoni telepítést részes szolgáltatás mellett szövetkezeti alapon akarnak létesíteni. Ezen tervek gyakorlati értékét az adja meg, hogy kevés tőke mozgósítását teszik szükségessé és így vagyontalan, vagy csekély anyagi tehetségű munkás emberek is részesíthetők a telepítési akcióban. Ma ugyanis számolni kell azzal, hogy a telepítésnél figyelembejöheto földművesek nagyon csekély anyagi erő-

vel rendelkeznek, ezért a telepítőnek kell a legszükségesebb felszerelésről és a minimális forgótőkéről is gondoskodni. A fentjelzett forrásokból igénybevehető összegek tehát túlnyomórészen a telepes gazdaságok nélkülözhetetlen beruházásaira fordítandók, nehogy — miként ellenkező esetben lenne — az egész akció a földreform sorsára jusson. Természetesen szó sem lehet költségesebb megoldásról és meg kell elégedni a fokozatos beinstruálással. Ebben a tekintetben a Darányi-féle telepítéseket sem lehet mintának venni, hanem körülbelül az újabb német telepítési irányzat: az ú. n. „Aufstiegsiedlung“ módjára, a telepes csoportok legteljesebb együttműködésével, mintegy a régi kolonizátorokhoz hasonlóan, kell egy-egy telep felépítésének és berendezésének munkájában kollektíve résztvenni azért, hogy a készkiadások minél csekélyebbek legyenek.

A magyar telepítési politika pénzügyi megalapozása tehát nem könnyű, de nem is megoldhatatlan feladat még a mai vigasztalan időkben sem. Az államháztartás minimális igénybevételére szabad csupán számítani, de annál inkább igénybe lehet és kell venni azokat a pénzforrásokat, melyek a különböző magán- és társadalmi biztosítások, nyugdíjpénztárak és biztosítóintézetek hasznos beruházásokra alkalmas és jelenleg túlnyomórészen fővárosi célokra kihelyezett tőkékben jelentkeznek. Ezekből olyan tekintélyes összegek állnak rendelkezésre, amelyek a telepítés finanszírozására azonnal felhasználhatók. Ma a telepítéshez szükséges föld azonnal megszerezhető még akkor is, ha a földek tulajdonosainak egyelőre le is kell mondani arról, hogy rövidesen teljes kárpótlást kapjanak. Különösen vonatkozik ez a pénzügyintézetek kezén lévő és nagyon eladósodott birtokokra, amelyek telepítési célra szinte azonnal rendelkezésre állanak. Az említett Muthpusztai telepítés intő példa arra, hogyan nem szabad a telepítéshez hozzányúlani. Jó törvénnyel és a mai viszonyokhoz szabott pénzügyi módoszatok alkalmazásával a magyar telepítési politika gyakorlati megindítására nem kell jobb időket várni és az akció a siker reményében már most megkezdhető.

KERÉK MIHÁLY

II.

A FÖLDBIRTOKPOLITIKA AKTUÁLIS KÉRDÉSEI

A TÖRTÉNELMI MAGYARORSZÁG legelőkelőbb reprezentánsa, Albrecht királyi herceg a Tudományos Akadémiában a telepítésről tartott előadásával és a Gazdaszövetségben elnöklete alatt üléselő telepítési ankét irányításával a legnagyobb magyar problémának, a magyar nép és a magyar föld összeforrásának útjait egyengeti. Annak a kitüntetésnek birtokában, hogy szerény munkásságomat ő fensége igénybevenni kegyes volt, bátorkodom a telepítés kérdéséhez mégis néhány észrevételt hozzáfűzni.

A földbirtokpolitika s annak egyik kétségkívül legszerencsésebb eszköze, a telepítés, a földtulajdon s a jövedelem egyenletesebb megoszlását célozza. A mai gazdasági válság okait kutatva, a sok tényező között ott találjuk a jövedelemeloszlás nagy aránytalanságát is, mely

olyan agrárországban, mint Magyarország, részben a földtulajdon igen egyenlőtlen megoszlására vezethető vissza. Pedig a gazdasági élet ki nem küszöbölhető hullámzásainak nagyságát az egyenletesebb jövedelemeloszlással, vagyis a széles néprétegek magasabb és stabilisabb természetű vásárlóerejével lehet hatásosan mérsékelni. A gazdasági kérdések mellett még szociális kérdések is törnek itt fel. Az agrár-munkanélküliség, vagy más szóval a mezőgazdasági lakosság elégtelen foglalkoztatottsága az európai agrárországok egyik legsúlyosabb problémája. Magyarországon a közel 5 milliónyi mezőgazdasági lakosság jövedelme — a népsűrűség, a mezőgazdaság struktúrája és az agrártermények katasztrofális árzuhanása miatt — oly szerény, hogy fontos életszükségleti cikkei beszerzése is nagy nehézségbe ütközik s a Mezőgazdasági Kamara évi jelentésében leírt „lerongyolódás“ folyamata már két éve tart. Az agrártermények árhanyatlása és az értékesítés nehézsége a gazdálkodást fokozatosan mind extenzívebbé teszi. Ez a különben sem elegendő munkaalkalmat csökkenti s a strukturális eredetű agrár-munkanélküliség konjunkturális elmélyülését eredményezi. A Chadboume-egyezmény értelmében a cukorrépa-terület 1930. évi 129.000 kát. holdról 79.000 kát. holdra csökkent, miáltal 1.5 millió munkanap vált feleslegessé.¹ A dohány mind nehezebb értékesítése arra készítette a kormányt, hogy az eddigi 40.000 kát. hold dohányterületet több mint 10.000 kát. holddal csökkentse, ami további 1.5 millió munkanapnyi munkaalkalomtól fosztja meg a mezőgazdasági lakosságot. Hasonló tünetek tapasztalhatók az intenzív gazdálkodás sok munkát igénylő egyéb terményeinél is. A tengerentúli agrártermeléssel való eredményes verseny reményében az elmúlt évtized alatt eszközölt beruházások nyomozó teherként nehezednek az eladósodott gazdákra. A fizetési kötelezettségek teljesítésének lehetetlensége elkedvetleníti az eladósodott birtokosokat, akik anyagiak híján folyton extenzívebb termelésre térnek át s nem is ragaszkodnak többé annyira földjükhöz, mint néhány évvel ezelőtt. Az agrár eladósodás bénítólag hat egész gazdasági életünkre s ez az oka annak, hogy a szakkörök a földteherrendezés kérdésével foglalkoznak. Az eladósodott birtokok nagy száma pedig, melyek eladásra kerülnek, valószínűen életre hív egy Földvásárló Szövetkezetét azzal a céllal, hogy ezeket a birtokokat új kisexisztenciák létesítésére használják fel. Ezen a ponton kapcsolódik be a manapság felvetett telepítés kérdése nem a tervszerű birtokpolitikába, hanem a mezőgazdaság rossz konjunktúrájába.

A földbirtokpolitikának feladata, hogy a folyton növekvő agrárlakosságot a helyes népesedéspolitikai követelményeinek megfelelően az agrártermelésben minél egyenletesebben és minél bővebben részesítse. A szomszéd agrárországok földbirtokreformjait, ahol a nemzetiség-politikai törekvések ugyan túlerősen érvényesültek, mégis az évről-évre hatalmas tömegekkel duzzadó agrárlakosság földhöz-kötése is vezérelte. Így van az, hogy Romániában és Jugoszláviában az egy-egy tulajdonoshoz tartozó birtok nagyságát 500 kat. holdban

¹ Matolcsy Mátyás: A mezőgazdasági munkanélküliség Magyarországon, Magyar Gazdaságkutató Intézet 1933.

maximálták s pl. Regátban a 100 ha-nál nagyobb terjedelmű birtokok 47.5%-os arányszámát 5.56 millió kat hold szétparcellázásával 8%-ra szorították le.¹ Köztudomású az is, hogy a földbirtokreformnak ilyen gyors ütemben való keresztülhajtása nagy megrázkódtatásnak tette ki a román közgazdaságot s hogy egyebet ne említsünk, a sok millió mázsa búzát exportáló Románia a földreformot követő évben búzát importálni volt kénytelen. A megrázkódtatás azonban már elült s 1930—31-ben a búzatermelés elérte a 35.6 millió q-t, 1931—32-ben a 36.8 millió q-t, szemben az 1921—25. évek 24.4 millió q-s átlagtermésével.³ Nem kívánom itt a nagy földbirtokoknak egészséges, a fajfenntartó elemek megerősítését célzó kisüzemekké való átalakításának érveit és legelőnyösebb kiviteli módjait felsorolni, azok jól ismertek, s ez adatokkal inkább csak azt kívánom beigazolni, hogy a megrázkódtatás nélküli földbirtokreform hasznos eredményei csak tervszerű és folytonos földbirtokpolitikával érhetőek el. Éppen ezért az alábbiakban arra kívánok rámutatni, hogy a földbirtokpolitika egyik megoldási formáját, a telepítést, aligha lehet eredményesen csupán a mezőgazdaság rossz konjunktúrája folytán eladásra kerülő birtokok, illetőleg az adóhátralékkal egyenértékű viszonylag csekély területek igénybevételére alapítani és igyekszem körvonalazni a földbirtokpolitika időszerű kérdéseit.

Ha a magyar földbirtokok eladósodását behatóbban vizsgáljuk, kitűnik állításunk helyessége. A magyar föld adósságterhe az 1931. év végén 2.1—2.2 milliárd pengőt tett, mely összegből 1.7 milliárd pengő a bekebelezett és 4—500 millió pengő a be nem kebelezett számlatartozásokra és egyéb hitelekre esik.³ Az adósságteher az ország összes területének mindössze 37.3%-át tévő birtokokra esik, vagyis a földterület közel $\frac{2}{3}$ -a tehermentes. Ha tehát a földbirtokpolitikát telepítésen keresztül az eladósodott birtokok igénybevételével képzetnők megvalósíthatónak, ama mélyebb vizsgálat nélkül helyesnek látszó indokolás alapján, hogy a gazdasági válsággal szemben gyengének bizonyult birtokosok erősebbekkel váltassanak fel, így az ország területének csak kis része áll rendelkezésre. A megterhelt birtokok birtoknagyságcsoportonkénti tagozódása megvilágítja ugyanis, hogy az eladósodás aligha lehet a földbirtokpolitika útja. A megterhelt 5.5 millió kat hold területből a 100 kat holdnál kisebb terjedelmű birtokok 2.3 millió kat holdat tesznek. Ezek tulajdonosai bármennyire adósodtak is el, ésszerűen nem válthatók fel új telepésekkel, mert semmi garancia nincs arra nézve, hogy a föld új birtokosa többet tudjon kigazdálkodni abból, mint a régi tulajdonos. Az új telepések boldogulása ugyanis csak úgy várható, ha az alacsony földár, valamint a szükséges forgótőke évi terhe a juttatott földből kigazdálkodható, sőt e szolgálat úgy állapítandó meg, hogy a telepes szerény megélhetését ne kockáztassa. Nyilvánvaló azonban, hogy ha a kisbirtokok eladósodott

¹ Minita Constantinesco: L'Evolution de la propriété rural et la Réforme Agraire en Roumaine. Bucarest, 1925.

² Statistical Yearbook of the League of Nations, 1931/32.

³ Konkoly Thege Gyula: A magyar föld jelzálogos terhei az 1931. év végén, Magyar Statisztikai Szemle, Budapest, 1932 november.

tulajdonosai adósságterhüknek ilyen mértékű redukálásával számolhatnának, pozíciójuk sokkal erősebbé válnék, mint a viszonyokkal nem feltétlenül ismerős új telepeseké. Nem kétséges tehát, hogy az eladósodott kisbirtokok tulajdonosait nem új telepesekkel kell felváltani, hanem adósságterheiket csökkenteni. Nem tekinthető tehát az eladósodott 2.3 millió kat holdnyi kisbirtok a telepítés alapjául, illetőleg a telepítésnek csak azon értelmében, hogy e kisexisztenciákat, akik lelkileg a földtől elszakadtak, minthogy azt a bankok tulajdonának érzik, ismét a földhöz kösse azáltal, hogy ezen birtokok évi kamatterhét lényegesen csökkenti. Az adósság évi kamatterhének mérséklése, mely az utóbbi két év folyamán fokozatosan megtörtént, a kisbirtokosság érdekében tovább eszközzendő.

A középbirtokok közül 1.4, a nagybirtokok közül pedig 1.8 millió kat hold van megterhelve. A középbirtokok bekebelezett adósságterhe átlagban kat holdankint 220.8 pengő, míg a nagybirtoknál 6.8 pengő. Az átlagtól természetesen fel- és lefelé nagy eltérések tapasztalhatók, úgy, hogy csak azon birtokok kínálnak eladásra vagy kerülnek árverésre, ahol a kat holdankinti teher a föld értékét — 400—600 pengőt — meghaladja. A 3.2 millió kat hold, 100 kat holdnál nagyobb terjedelmű eladósodott birtokoknak tehát csak egy része jöhetne szóba telepítés szempontjából. Az átlagosnál enyhébben megterhelt birtokok kamatterhe ugyanis nem olyan nyomasztó, hogy tulajdonosukat földjüktől való megváltásra kényszerítené. Az eladósodott 3.2 millió kat hold közép- és nagybirtokból mindössze 534.000 kat hold fizetésektelen — ha a fizetésektelenség kritériumát a kataszteri tiszta jövedelem 40-szeresénél nagyobb megterhelésben jelöljük meg — s ami valóban szolgálhatná a földbirtokpolitika céljait. Ha azonban a földbirtokpolitika előbb említett magasabb rendű feladatot tartjuk szem előtt, úgy a telepítés céljaira szükséges területeket nem lehet csupán az eladósodott birtokokkal fedezni, mert megtörténék igen sok esetben, hogy pl. a tiszántúli extenzív üzemű, vagy valami iparvállalattal kapcsolatos el nem adósodott nagybirtok, bármilyen legyen is ott az agrárlakosság munkanélkülisége és bármilyen egészségtelen legyen is a lakosság települése, a földbirtokpolitika elé akadályt gördít, míg az általában intenzívebb üzemű dunántúli birtokok, ahol pl. a falvak és a népesség eloszlása is egyenletesebb, mint a Tiszántúlnál, a további telepítés helyszínévé válhatnak csak azért, mert eladósodtak, holott a birtokpolitika feladata az Alföldön sokkal sürgetőbb. Konkrét esetekben még inkább beigazolódik annak a helytelensége, hogy a birtokpolitika céljaira szükséges területek az eladósodás szerint véteszenek igénybe, mert igen sokszor előfordulna, hogy ugyanazon határban lévő nagybirtokok közül a rosszabb minőségű, de eladósodott birtok jutna a telepeseknek, ahol nehéz munkájuk gyümölcse lassabban és bizonytalanabban jelentkeznek.

A földbirtokpolitika helyes megvalósítása csak úgy képzelhető, a telepes és a volt tulajdonos saját érdekében is, ha a telepes úgy a földért, mint a fölszerelésért évi kamatot és törlesztést fizet, ami megélhetése mellett földjéből kigazdálkodható. Ha így a juttatott földet és instrukciót nem ajándéknak, hanem a telepesek által meg-

vett birtoknak tekintjük, úgy a telepítés intézőit nem vezérelheti az a szempont, hogy a telep, ahol egy új kis egzisztenciát kívánnak megerősíteni, eladósodott, vagy el nem adósodott birtokokból származik, hanem egyedül az, hogy az agrármunkásság megkötését, a meglévő kis egzisztenciák megerősítését az ország népesedési viszonyaival összhangban oldják meg. Az a mindinkább népszerűvé váló felfogás, hogy a földbirtokpolitika megoldásának ma egyetlen nehézsége a szükséges tőkék előteremtése, mert hisz elég birtok áll rendelkezésre az eladásra váró eladósodott birtokok között, teljesen téves. A földtulajdon egyenletesebb megoszlását konszolidált viszonyok mellett, amikor ez a nemzetgazdaság szempontjából a legkisebb veszteséggel és veszéllyel oldható meg, csak hosszú évtizedek alatt lehet elérni. Az ország gazdasági struktúrájának megváltoztatásáról van itt szó, amit aligha lehet az agrártermelés rossz konjunktúrájának idején eladásra váró néhány százezer kat hold igénybevételével megoldani. Azt a körülményt is figyelembe kell még vennünk, hogy a törpebirtokok sokkal nagyobb mértékben adósodtak el, mint a nagybirtokok s míg az 5 kat holdnál kisebb birtokok bekebelezett terhe kat holdankint 534 pengő, addig az 1000 kat holdnál nagyobb birtokoknál ez csak 166.8 pengőt tesz. Az ország széles néprétegét képező törpe- és kisbirtokosok kamatterhei az eddigi kamatmérséklések ellenére is még mindig elviselhetetlenek. A Magyar Gazdaságkutató Intézet legutóbbi helyzetjelentésében közölt számításaim szerint az 5 kat holdnál kisebb terjedelmű birtokok átlagos kamatterhe holdankint az 1933. évre az érvényben lévő kamatlábak mellett 45.0 pengő, szemben az 1000 kat holdnál nagyobb birtokok holdankinti 10.6 pengős kamatterhével. E nagy különbségeknek oka egyrészt, hogy az eladósodás mértéke nagyon különbözik, másrészt pedig, hogy a nagybirtokok adósságának jelentős részét font és dollár jelzálogkölcsonök képezik, melyeknek évi térítése 5%, amihez a valuták árfolyamvesztése is előnyösen járul hozzá, szemben a kisbirtokon inkább szokásos drágább váltókölcsonökkel. A kisgazdaságok ilyen kamatterhei alig teljesíthetők, ha arra gondolunk, hogy holdankinti bruttó hozamuk 130—160 pengő között ingadozik. E körülmények természetesen az ország együttes érdekeivel összhangban az agráradósságok súlyosságának további enyhítését kényszerítik ki. A várható újabb intézkedések előnyeit azonban a nagybirtokok is élvezni fogják s az a lehetőség is jöhet, hogy a közgazdaság a konjunktúra emelkedő szakaszához érkezik, az agrárterhek súlyossága csökken és a föld tulajdonosai nem hogy nem kínálják földjüket eladásra, hanem faradságot és költséget nem kímélve kezdik meg „mentő“ munkájukat, mint azt az OFB működése idején tapasztaltuk. Nyilvánvaló tehát, hogy egész országra szóló földbirtokpolitika nem építhető törvényes intézkedés nélkül arra a néhány száz ezer holdnyi eladásra váró birtokra, melynek kínálata gyorsan változhat s amelynek fekvése nem mindenütt esik Össze a népesedés káros szélsőségeivel. A földbirtokpolitika reális megvalósításához szükséges tőkék mellett, melyek előteremtését ma csaknem az egyedüli akadálynak tartják, a föld kérdése sem olyan egyszerű, mint ahogy az pillanatnyilag látszik.

Vájjon konszolidált körülmények között tehát helyes földbirtokpolitika alkalmazása egyáltalán lehetetlen? Nyilván nem. A nagy földbirtokok egyrészt örökösödés, másrészt eladás útján lassan bár, de folytonosan apróbb egységekre hullanak. A földbirtokoknak ilyen osztódása természetesen nem oldhatja meg a földbirtokpolitika magasabbrendű feladatait, de az örökösödés vagy vagyonátruházás momentumára arra a gondolatra vezet, hogy a földbirtokpolitika ide kapcsolódjék be. A valószínű átlagos életkor figyelembevételével 35 évre tehető az az idő, ami alatt a birtokok örökösödés útján gazdát cserélnek. Az örökösödési vagy vagyonátruházási illetéknek természetben való leróvása lehetővé tenné, hogy a nagybirtokok egy része a jelenlegi örökösödési illetéken felül díjtalanul az állam rendelkezésére álljon, ami alapját képezhetné egy olyan földbirtokpolitikának, mely a pénzügyi nehézségek egyikétől, a föld vételárának előteremtésétől megkíméltetne. Jelentős terület természetesen csak egy az angol örökösödési illetékekhez hasonló illeték bevezetésével volna elérhető, mely bizonyos esetekben az 50%-ot is meghaladja. A természetben lerótt örökösödési vagy vagyonátruházási illeték pl. a következő lehetne: 500—1000 kat hold terjedelmű birtokoknál 10%, 1000—10.000 kat holdnál 20%, és 10.000 kat holdnál nagyobb terjedelmű birtokoknál 30% mindaddig, amíg az öröklött birtok 500 kat holdnál kisebb terjedelművé válik. Ilymódon egy-két emberöltő alatt évenként közel egyenletes lépésben, megrázkódtatás nélkül 3—4 millió kat holdnyi kisüzemet lehetne létesíteni. A fizetéképtelen előbb említett fél millió kat hold közép- és nagybirtok az állam által törvényes intézkedéssel szintén igénybe veendő volna egyrészt azért, hogy a fenti módon az örökösödés momentumába bekapcsolt folytonos birtokpolitika céljaira tartalékokat képezzen, másrészt, hogy hiteléletünk egyik zavaró tényezője, a fizetéképtelen birtokokon befagyott hitelek, állami beavatkozással mielőbb kiküszöböltessek.

A földbirtokpolitikának ilyen módon elérhető eredményei természetesen a közvéleményt a közel egy millió kat hold terjedelmű egyházi és jogi személyekhez tartozó birtokokra is ráterelik. Ebben az esetben az öröklés vagy vagyonátruházás momentumára nem fordul elő, s az osztódásnak fent vázolt gyorsítása útján a birtokpolitikának nem szolgálhatnak alapul. Az ilyen birtokok egyrészenek kis üzemekké való átalakítása örökbérletek formájában volna megoldható annál is inkább, mert ezek a birtokok ma is túlnyomórésztben hosszúlejárátú nagybérletek alakjában kezeltetnek. Az egyházi birtokok másik része, mely fizikai okok miatt nem alkalmas kis üzemek létesítésére, tanító mintauzemekké volna alakítandó. Az egyház birtokai sok évszázaddal ezelőtt a szellemi és a gazdasági kultúra fejlesztésére voltak szánva. Történelmi hivatásukat teljesítenék tehát e birtokok, ha rajtuk mintagazdaságokban a telepítés sikerének egyik legfontosabb tényezőjét, az alkalmas emberanyagot teremtenék elő. De az egyházi birtokok tulajdonjogának az egyház számára való fenntartása egyházzogi szempontok mellett még azért is feltétlen kívánatos volna, mert enélkül, ha az örökbérletszerű telepítés bármely ok miatt egyes vidékeken nem sikerülne, úgy az ilyen helyeken a föld legnagyobb valószínűség szerint

nem kívánatos kezekbe kerülne. Az egyháznak birtokaiból származó jövedelme a kisbérletű rendszerrel alig vagy egyáltalában nem csökkenne, mert a belterjes kisgazdaságok azt a bérösszeget, amit a mai nagybérlők fizetnek, könnyen teljesíthetnék. A földbirtokpolitika tehát úgy a magán- és a közületi, mint az egyházi birtokokra kiterjeszhető. Egyrészt az állam, másrészt a római katolikus egyház lenne hivatva tehát a szélsőségektől mentes földbirtokpolitikát intézni. Ily módon megvalósított földbirtokpolitika egy-két emberöltő alatt megvárosítás nélkül egészséges földbirtokmegosztást teremthetne. A sokat emlegetett pénzügyi nehézségek egyike, a vételár kérdése kikapcsolódni s csak a forgótőkék előteremtése lenne probléma. A telepítéssel kapcsolatos új kisüzemek létesítése holdanként a szükséges épületeket is beleértve, 200—250 pengő investíciós költséget igényel, ötvenhatvan éven át évenként 60—80.000 kat holdnyi kisüzem létesítése évenként tehát 15—20 millió pengő forgótőke előteremtését tenné szükségessé. A tőkék előteremthetők lennének a nem földvagyonok örökösödési, illetőleg halálesetre szóló vagyonátruházási illetékeinek felemelésével, ha nem is olyan erőteljes mértékben, mint a földbirtokoknál említettük. Azzal ugyanis tisztában kell lennünk, hogy az ország gazdasági struktúrájának megváltoztatása csak úgy érhető el, ha a földbirtokpolitika kérdéseit a legnagyobb tárgyilagossággal, de érdemben kezeljük. A ma, bizonyos fokig divat jellegével bíró telepítési törekvések ugyanis az eladósodott birtokokra gondolnak csupán s amikor a föld volt tulajdonosának járadékfizetését helyezik kilátásba, félreismerik azt, hogy az állam, vagyis az új telepes csak egy valakinek, vagy az adósnak, vagy a tulajdonosnak fizethet különben is szerény járadékot. Az az általános felfogás tehát, hogy a jelenlegi telepítés úgy a régi, mint az új tulajdonosra kedvező, kevésbé átgondolt.

Nem kétséges, hogy a telepítés alkalmát, még ha szerény keretek közé van is szorítva, nem szabad elmulasztani, de a földbirtokpolitika ilyen megnyilvánulásától, mely nélkülözi a magasabb szempontok szerint elkészített országos terveket és törvényeket, nem reméljük a kérdés megoldását. Az ilyen földbirtokpolitika ugyanis az agrártermelés konjunktúrájának javulásával automatikusan megszűnik, mivel ilyenkor számottevő nagybirtok nem kerül eladásra. A gazdasági élet hullámmozgásának törvényei szerint pedig kétséget kizáróan elérkezünk a fellendülés periódusához is, amikor a ma olyan nagy népszerűségnek örvendő, de törvényben nem gyökeredző telepítési mozgalom észrevétlenül eltűnik. Éppen ezért a mezőgazdaság jelenlegi rossz konjunktúráját arra kellene felhasználni, hogy egy, a fentebb vázolt, az ország gazdasági struktúráját és népesedési viszonyait helyesen átalakító földbirtokpolitikának törvényes alapot teremtsünk. A nemzeti szempontokat szem előtt tartó új földbirtokreform törvény biztosíthatja egyedül a földbirtokpolitika több évtizedre terjedő zavartalan vitelét. Ma, amikor a föld nem jelent olyan tekintélyt és hatalmat tulajdonosának, mint jó konjunktúra idején, egy új földbirtokreform törvényjavaslat sokkal könnyebben juthatna törvényes erőre, mint korábban.

MATOLCSY MÁTYÁS